

Dialectica lui Platon

Nicolae Sfetcu

16.02.2022

Sfetcu, Nicolae, "Dialectica lui Platon", în *Telework*, DOI: 10.13140/RG.2.2.22933.60641, URL = <https://www.telework.ro/ro/dialectica-lui-platon/>

Email: nicolae@sfetcu.com

Acesta este un articol cu Acces Deschis (Open Access) distribuit în conformitate cu termenii licenței Creative Commons Attribution CC BY 4.0 (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), care permite utilizarea, distribuirea și reproducerea fără restricții pe orice mediu, cu condiția ca lucrarea originală să fie citată corespunzător.

Rezumat

Dialectica, un proces care ne conduce la cunoașterea formelor și în final la cea mai înaltă formă a Binelui, prin discuție, raționament, chestionare și interpretare, a preocupat filosofii încă din antichitate. Socrate a practicat dialectica prin metoda dialogului oral, ceea ce el numea arta „nașterii sufletelor” (o metodă numită și maieutică, sau metoda lui Elenchus), care putea duce, în funcție de intenția lui Socrate, la confirmarea sau infirmarea unor afirmații, sau la așa-numitele „aporii” în care nu se ajungea la o concluzie definitivă. La Platon, dialectica este un tip de

cunoaștere, cu rol ontologic și metafizic, la care se ajunge prin confruntarea mai multor poziții pentru a depăși opinia (doxa), o deplasare din lumea aparențelor (sau a „sensibilului”) către cunoașterea intelectuală (sau „inteligibilul”) până la primele principii. Ea implică și ordonarea conceptelor în genuri și specii prin metoda divizării, și îmbrățișează multiplicitatea în unitate, fiind folosită pentru a înțelege „procesul total al iluminării, prin care filozoful este educat astfel încât să realizeze cunoașterea binelui suprem, a Formei Binelui”.

Cuvinte cheie: Platon, dialectica

Abstract

Dialectics, a process that leads us to the knowledge of the Forms and finally to the highest Form of the Good, through discussion, reasoning, questions and interpretation, has preoccupied philosophers since ancient times. Socrates practiced dialectics through the method of oral dialogue, which he called the art of "the birth of souls" (a method also called Mayan, or the method of Elenchus), which could lead, according to Socrates' intention, to confirm or refute statements, or to the so-called "aporia" in which no definitive conclusion was reached. In Plato, dialectics is a type of knowledge, with an ontological and metaphysical role, which is reached by confronting several positions to overcome opinion (doxa), a shift from the world of appearances (or "sensible") to intellectual knowledge (or "intelligible") to the first Principles. It also involves the ordering of concepts into genera and species by the method of division, and embraces multiplicity in unity, being used to understand the whole process of enlightenment, by which the philosopher is educated so as to attain knowledge of the supreme good, the Form of Good.

Keywords: Plato, dialectic

Dialectica lui Platon

Dialectica, un proces care ne conduce la cunoașterea formelor și în final la cea mai înaltă formă a Binelui (Seyffert, Nettleship, și Sandys 1894, 481), prin discuție, raționament, chestionare și interpretare, a preocupat filosofi încă din antichitate (Corbett și Connors 1999). Ea se regăsește în opera lui Parmenide în secolul al V-lea î.e.n., continuată de elevul său Zenon din Elea în celebrele sale paradoxuri (considerat de Aristotel ca inventatorul dialecticii (Laertius 2018, cart. IX 25ff, VIII 57). Kant afirmă că pentru grecii antici dialectica semnifică o logică a aparenței false, „logica iluziei. Era o artă sofisticată de a da ignoranței cuiva, chiar și trucurilor intenționate, aspectul exterior al adevărului, prin imitarea metodei temeinice și exacte pe care logica o cere întotdeauna, și prin utilizarea subiectului său ca o mantie pentru fiecare afirmație goală.” (Kant 1998, A 61)

Socrate a practicat dialectica prin metoda dialogului oral, ceea ce el numea arta „nașterii sufletelor” (o metodă numită și maieutică, sau metoda lui Elenchus (Wiktionary 2021)), care putea duce, în funcție de intenția lui Socrate, la confirmarea sau infirmarea (Wyss 2014) unor afirmații, sau la așa-numitele „aporii” în care nu se ajungea la o concluzie definitivă (Ayer și O’Grady 1992, 484) (McTaggart 1911, 11). La Platon, dialectica este un tip de cunoaștere (Plato și Jowett 1991, cart. VI), cu rol ontologic și metafizic, la care se ajunge prin confruntarea mai multor poziții pentru a depăși opinia (doxa), o deplasare din lumea aparențelor (sau a „sensibilului”) către cunoașterea intelectuală (sau „inteligibilul”) până la primele principii (Plato și Jowett 1991, cart. VI, VII). Ea implică și ordonarea conceptelor în genuri și specii prin metoda divizării, și îmbrățișează multiplicitatea în unitate, fiind folosită pentru a înțelege „procesul total al iluminării, prin care filozoful este educat astfel încât să realizeze cunoașterea binelui suprem, a Formei Binelui”. (Blackburn 2008)

Problema principală în cazul științelor, pentru Platon, este că ele tratează principiile lor fundamentale ca puncte de plecare „absolute”, care trebuie acceptate fără argumente (Plato și Jowett 1991, 510c—d). Dar dacă acestea sunt false, întregul sistem se prăbușește. Dialectica implică o apărare a acestor puncte de plecare împotriva obiecțiilor, prin rezolvarea tuturor aporiilor sau problemelor care pot apărea (Plato și Jowett 1991, 534b—c, 437a). În acest proces definițiile se pot schimba conceptual pentru a păstra imunitatea lor la respingerea dialectică (elenctica). Filosoful, prin dialectică, le poate reuni într-o teorie unificată, holistică, ajungând astfel la cunoașterea autentică (Plato și Jowett 1991, 533d—534a) (Plato și Reeve 2004).

”Nu există altă cercetare cu excepția dialecticii, care să încerce să înțeleagă metodic, despre orice, esența fiecărui lucru.” (Plato și Jowett 1991, cart. VII, 533b)

Dialectica lui Platon include mai multe metode de raționament (Caraher 1992), precum metoda consecinței (examinarea și testarea tuturor consecințelor unei ipoteze) (White 1976) și metoda diviziunii (divizarea obiectului studiului și analiza componentelor) (Boethius și Stump 1988, 25) (Blackburn 2008). Conform lui Platon, dialectica trebuie să răspundă la întrebări precum ”Cum să reconciliem diferența dintre lumea sensibilă și cea inteligibilă?”, sau ”Cum se armonizează cele două planuri ale realității?” Dacă lumea ideilor și lumea reală sunt opuse, ce sens are să plasăm ideea drept cauză a realității aparente? Nu ar fi mai corect, ca la Parmenide, să considerăm că există doar lumea ideilor, reducând lumea naturii la iluzie pură? Prima soluție propusă de Platon a fost teoria participării (*mèthexis*): entitățile particulare ar participa fiecare la ideea corespunzătoare. Ulterior, filosoful propusese teoria imitației (*mimesis*), conform căreia entitățile naturale sunt imitații ale ideii lor respective. Demiurgul din *Timeu* are tocmai rolul de mediator între cele două dimensiuni. (Plato 2015, 28ab – 29a)

În o fază avansată, lumea ideilor capătă aspectul unui sistem complex, care include conceptele de diversitate și multiplicitate. Principiul diviziunii (*diairesis*) a lumii inteligibile face

posibilă legarea dialectică a fiecărei realități empirice de principiul ei suprem, aducând metoda dialectică mai aproape de posibilitățile cognitive ale metodei științifice. Platon postulează în acest scop o ierarhie sau subdiviziune a realității ontologice și pentru a răspunde problemei apărute cu Parmenide, pe care l-a definit „îngrozitor și venerabil” (Plato et al. 1992, 183 e5-184 a1) privind imposibilitatea obiectivării Ființei.

Platon nu oferă niciodată o definiție a dialecticii, deși vorbește despre ea ca fiind cea mai eficientă metodă de a ajunge la adevăr. În *Fedru* dialectica este un „proces de unire și înmulțire” (Plato 1993, 265 d-e), Ideea fiind de fapt o unitate a multiplului. În *Parmenide*, Platon oferă o demonstrație a modului în care funcționează dialectica în cadrul discursului: căutarea tuturor răspunsurilor posibile la o întrebare, apoi, prin o procedură de falsificare, infirmarea rând pe rând a răspunsurilor neconforme, pe baza unor principii; răspunsul care nu este falsificat ajunge să fie considerat mai adevărat decât celelalte, dar niciodată adevărat în sens absolut. Platon reformulează o nouă concepție în *Philebus*, unde Socrate se angajează să definească ce este plăcerea rostind celebra frază conform căreia „cei mulți sunt Unu și Unu este mulți”. Se reafirmă astfel un principiu propriu Ideii, de a fi unică și desăvârșită, reflectând în același timp multiplicitatea sensibilului. Metodologia cea mai coerentă a aplicării dialecticii este expusă în *Sofistul* (metoda dihotomică): a) pe baza unei întrebări, se izolează conceptului pe care se dorește să-l definească; b) se atribuie acest concept unei clase mai mari în care acesta este înțeles; c) se divizează această clasă în două părți, mai mici pentru a vedea în care dintre cele două subclase este încă inclus conceptul, și așa mai departe, subdivizând până nu mai este posibilă o nouă fragmentare; d) rezultă că definiția găsită este cea care corespunde conceptului pe care am vrut să-l explicăm. În *Cratylus*, scrisă aproximativ în același timp cu *Republica*, Platon ia în considerare utilizarea dialecticii în scopuri cognitive. De remarcat că deși se prezintă ca o știință (*episteme*), dialectica este doar o procedură

riguroasă dar care nu reușește niciodată să ajungă la adevăr, asemănându-se cu cea dezvoltată ulterior de Descartes, și mai târziu de Hegel.

Trăsăturile distinctive ale dialecticii, pentru Sean McAleer (McAleer 2020) sunt: posibilitatea de a da ”socoteală despre ființa fiecărui lucru” (Plato și Jowett 1991, cart. VII 534b), cunoștințe integrate prin conexiuni între Formele individuale (Plato și Jowett 1991, cart. VII 531c), raționament pur formal „fără a folosi nimic vizibil, ci numai Formele înseși, trecând de la forme la forme și terminând în forme” (Plato și Jowett 1991, cart. VI 511b), înțelegerea modului în care diferitele Forme sunt legate de Forma binelui care este „primul principiu neipotetic al tuturor lucrurilor” (Plato și Jowett 1991, cart. VI 511b), și fundamentismul (Plato și Jowett 1991, cart. VII 534bc), Sean McAleer atenționează că este periculos ca dialectica să fie practică fără dragoste pentru adevăr, fiind instrumentul prin excelență al filosofului autentic, care permite înțelegerea deplină (McAleer 2020). Dialectica încorporată în educația regilor-filozofi, așa cum explică Socrate, este o formă de dialog care încorporează argumente pentru a obține o înțelegere sigură și adevărată a realității (Ființa) și o cunoaștere a Binelui în sine. Dialectica este deci o modalitate de testare a explicațiilor (Magrini 2012). Astfel, M. Peters consideră că „dialectica este o ascensiune din ce în ce mai sinoptică, printr-o serie de „poziții” [ipoteze], până când se ajunge la o ultimă posibilitate”. (Peters 1967)

În contextul dialecticii, James Magrini face presupunerea că cunoașterea pe care filosofia se străduiește să o atingă este cunoașterea propozițiilor. Concluzia sa este că cunoașterea sau înțelegerea virtuții pentru Socrate nu este obiectivă (științifică), și nici o tehnică (episteme) exprimată prin un discurs propozițional. Pentru Magrini, caracteristicile cunoașterii filozofice sunt: o formă de perspicacitate, nepropozițională, manifestă, și care nu este în întregime nici subiectivă nici obiectivă în natură, mai degrabă mediază ambele tărâmură, ”dar este intens „reflexivă” în

natură, adică este o formă de autocunoaștere, în care sinele este cunoscut și în diferite grade transformate în raport cu Ființa virtuții, și astfel există un caracter distinct de înțelepciune practică în această înțelegere (Magrini 2012).

E.T. Gendlin afirmă că dialectica este o activitate de formare a conceptului pornind de la o "reminiscență", o amintire uitată. Totul începe întotdeauna cu o afirmație sau o definiție a unui concept pornind de la această cunoaștere pre-conceptuală, și se extrag implicațiile acesteia (activitatea dialecticii). Când se ajunge ca implicațiile să contrazică afirmația, se renunță la ea. Contradicția conține în sine indicațiile pentru formarea următoarei definiții mai bune. Dialectica este formarea conceptului, controlată de și în cadrul ordinii naturii, incluzând activități, cunoștințe predefinite, experiențiale, dorință și alegere. În final, dialectica este autocunoaștere. (Gendlin 1966)

Conform lui F. Gonzalez , dialectica este în același timp „negativă” și pozitivă”:

”Această dialectică este negativă doar în arătarea că nicio propoziție nu poate capta particularitatea specificului în cauză; este pozitiv, totuși, în măsura în care procesul însuși de examinare și respingere a definițiilor sugerate poate oferi o perspectivă asupra a ceea ce este această natură [...] în chiar procesul de respingere a cuvintelor, propozițiilor și imaginilor pentru incapacitatea de a exprima acea natură în întrebare („a cincea”), abia se obține o perspectivă asupra a ceea ce este natura lui. Calificarea „abia (mogis) este importantă. Pentru că arată că această perspectivă [...] nu este genul de cunoaștere care va pune capăt oricărei anchete sau care poate fi „înțeles” odată pentru totdeauna.” (Gonzalez 1998, 267)

„dialecticianul, prin urmare, nu se păcălește crezând că defectele experienței obișnuite pot fi depășite prin construirea unui limbaj ideal sau prin sistematizarea unei logici formale.” (Gonzalez 1998, 271)

Dar, conform lui Gadamer, mișcarea discursivă între cele patru moduri ale dialecticii, deși esențială, nu garantează că „dacă cineva se folosește de ele”, este posibil să „prindă lucrul în sine cu deplină certitudine.” (Gadamer și Smith 1980) (Magrini 2012)

Simon Blackburn afirmă că că dialectica lui Platon este „procesul de a deduce adevărul prin intermediul întrebărilor care vizează deschiderea a ceea ce este deja implicit cunoscut sau

dezvăluirea contradicțiilor și confuziunilor poziției unui oponent” (Blackburn 2008, 104) Louis Hartz consideră că în dialectica lui Platon opinia predominantă este modelată prin sinteza multor opinii contradictorii, prin dezbateri. (Hartz 1984) Karl Popper consideră dialectica drept arta intuiției pentru „vizualizarea originalelor divine, Formele sau Ideile, de a dezvălui Marele Mister din spatele lumii de zi cu zi a aparențelor omului obișnuit”, (K. R. Popper 2020, vol. 1: 133) dar a criticat-o pentru disponibilitatea ei „de a suporta contradicțiile” (K. Popper 2002, 316):

„Întreaga dezvoltare a dialecticii ar trebui să fie un avertisment împotriva pericolelor inerente în construirea unui sistem filosofic. Ar trebui să ne reamintească faptul că filosofia nu ar trebui să fie o bază pentru niciun fel de sistem științific și că filozofii ar trebui să fie mult mai modești în pretențiile lor. O sarcină pe care o pot îndeplini destul de util este studiul metodelor critice ale științei.” (K. Popper 2002, 335)

Bibliografie

- Ayer, A. J., și Jane O’Grady. 1992. *A Dictionary of Philosophical Quotations*. Blackwell.
- Blackburn, Simon. 2008. *The Oxford Dictionary of Philosophy*. The Oxford Dictionary of Philosophy. Oxford University Press. <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199541430.001.0001/acref-9780199541430>.
- Boethius, Eleonore și Stump. 1988. *Boethius’s in Ciceronis Topica an Annotated Translation of a Medieval Dialectical Text*.
- Caraher, Brian. 1992. *Intimate Conflict: Contradiction in Literary and Philosophical Discourse*. SUNY Press.
- Corbett, Edward P. J., și Robert J. Connors. 1999. *Classical Rhetoric for the Modern Student*. Oxford University Press.
- Gadamer, Hans-Georg, și P. Christopher Smith. 1980. *Dialogue and Dialectic: Eight Hermeneutical Studies on Plato*.
- Gendlin, E.T. 1966. „Plato’s dialectic”. 1966. http://previous.focusing.org/gendlin/docs/gol_2231.html.
- Gonzalez, Francisco J. 1998. *Dialectic and Dialogue: Plato’s Practice of Philosophical Inquiry*. Evanston, Ill.: Northwestern University Press.
- Hartz, Louis. 1984. „A Synthesis of World History”. 1984. https://books.google.ro/books?id=PJQ5MwEACAAJ&dq=Hartz,+Louis+A+Synthesis+of+World+History&hl=en&sa=X&redir_esc=y.
- Kant, Immanuel. 1998. *Critique of Pure Reason*. Cambridge University Press.
- Laertius, Diogenes. 2018. *Lives of the Eminent Philosophers: By Diogenes Laertius*. Oxford University Press.
- Magrini, James. 2012. „Dialectic and Dialogue in Plato: Revisiting the Image of «Socrates-as-Teacher» in the Hermeneutic Pursuit of Authentic Paideia”. *Philosophy Scholarship*, octombrie. <https://dc.cod.edu/philosophypub/33>.
- McAlear, Sean. 2020. *Plato’s „Republic”: An Introduction*. <https://doi.org/10.11647/OBP.0229>.

- McTaggart, J. M. E. 1911. „A Commentary on Hegel’s Logic”. *International Journal of Ethics* 21 (3): 355–57. <https://doi.org/10.1086/206605>.
- Peters, Francis E. 1967. *Greek Philosophical Terms: A Historical Lexicon*. First Thus edition. New York; London: NYU Press.
- Plato. 1993. *Phaedo*. Cambridge University Press.
- . 2015. *Timaeus*. Hackett Publishing.
- Plato, și Benjamin Jowett. 1991. *The Republic: The Complete and Unabridged Jowett Translation*. Vintage Books.
- Plato, și C. D. C. Reeve. 2004. „Republic (Reeve Edition)”. 2004. <https://www.hackettpublishing.com/republic>.
- Plato, Bernard Williams, M. J. Levett, și Myles Burnyeat. 1992. *Theaetetus*. Hackett Publishing.
- Popper, Karl. 2002. *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge* (versiunea 2nd edition). 2nd edition. London ; New York: Routledge.
- Popper, Karl R. 2020. *The Open Society and Its Enemies*. Princeton University Press.
- Seyffert, Oskar, Henry Nettleship, și John Edwin Sandys. 1894. *A Dictionary of Classical Antiquities, Mythology, Religion, Literature and Art*. London: W. Glaiser.
- White, Nicholas P. 1976. *Plato on Knowledge and Reality*. Hackett Publishing.
- Wiktionary. 2021. „Elenchus”. În *Wiktionary*. <https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=elenchus&oldid=61777673>.
- Wyss, Peter. 2014. „Socratic Method: Aporeia, Elenchus and Dialectics (Handout 3)”. 2014. <https://open.conted.ox.ac.uk/resources/documents/socratic-method-aporeia-elenchus-and-dialectics-handout-3>.